

Series. 1980. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800ca433>.

15. Levrat N. Le droit applicable aux accords de coopération transfrontière entre collectivités publiques infra-étatique. Nicolas Levrat. Paris: PUF, 1994. 458 с.

16. Pernthaler P. Le basi giuridiche ed i limiti della sua istituzionalizzazione // La bozza di statuto della regione europea. Trento: Regione Autonoma Trentino-Alto Adige, 1997. P. 17-38.

17. Пояснювальна доповідь до Додаткового протоколу Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. *European Treaty Series*. 1980. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800cb5ed>

18. Dolez B. Le Protocole Additionnel à la Convention Cadre Européenne sur la coopération transfrontalière des collectivités ou autorités territoriales', (1996). 100(4). // *Revue général de droit international public*, 1996.

19. Додатковий протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_099/conv

20. Протокол N 2 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, який стосується міжтериторіального співробітництва. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_520/conv

УДК 342.4

РОЛЬ СУДІВ СИСТЕМИ СУДОУСТРОЮ ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ВЕРХОВЕНСТВА КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Черняк Євгенія Валеріївна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна)

У статті розглядаються питання про роль судів системи судоустрою та Конституційного Суду України у становленні верховенства Конституції як базового принципу організації й функціонування правової держави на засадах її підпорядкування Конституції й праву загалом. Висвітлюється практичне значення застосування правила прямої дії норм Конституції як важливого засобу подолання неузгодженості, суперечності та невідповідності Конституції між нормами права. З ухваленням законів України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. № 2147-VIII, «Про Конституційний

Суд України» від 13.07.2017 р. № 2136-VIII, «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. № 1401-VIII та введенням до процесуальних кодексів положень про пряму дію норм Конституції України актуалізувалася проблематика форм участі судів системи судоустрою України та Конституційного Суду України у забезпеченні принципу верховенства Конституції. Ця проблематика розглядається крізь призму нової редакції ч. 1 ст. 129 Конституції України, відповідно до якої суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права, а також двох діаметрально протилежних концепцій – від прибічників концепції активної судової правотворчості, зокрема через функцію конституційного контролю, до її скептиків. Розглядаються питання про природу судового звернення до Верховного Суду після акту застосування прямої дії норм Конституції. Висвітлюються окремі питання реалізації особою права на конституційну скаргу як одну з підстав здійснення судами системи судоустрою перевірки конституційності законів України, а також відмежування конституційної юрисдикції від юрисдикції судів системи судоустрою, що спеціалізуються на адміністративних спорах.

Ключові слова: Конституція України, верховенство Конституції, верховенство права, суди системи судоустрою, Конституційний Суд України, судова реформа в Україні, конституційна скарга, судовий конституційний контроль, розмежування юрисдикцій судів.

THE COURTS OF JUDICIAL SYSTEM AND THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE ROLE IN PROVIDING THE SUPREMACY OF UKRAINIAN CONSTITUTION

Cherniak Ievgeniia Valeriivna,
Candidate of Law Sciences,
Associate Professor, Senior Lecturer at
the Department of Constitutional Law of
Law Faculty (Taras Shevchenko National
University of Kyiv, Kyiv, Ukraine)

The article deals with the role of the courts of judicial system and the Constitutional Court of Ukraine in the establishment of the Rule (Supremacy) of the Constitution as the basic principle of the organization and functioning the law-based state on the basis of its submission to the Constitution, the law as a whole. The practical significance of the application of the rule of direct effect the norms of the Constitution provisions is highlighted as an important means to overcome inconsistencies (including Constitution inconsistencies) and contradictions between the norms of law. The issues of the forms of participation the courts of Ukrainian judicial system and the Constitutional Court of Ukraine in providing the principle of Constitution supremacy are actualized with amendments and additions provided by the Laws of Ukraine issued on 3rd October, 2017, N 2147-VIII, issued on 13th July, 2017, № 2136-VIII, issued on 2nd June 2016, № 1401-VIII and introduction to the procedure codes of Ukraine the positions about the direct effect of Constitution norms. These problems are considered through the prism of the new edition of Part 1 of Art. 129 of the Constitution of Ukraine, according to which the judge, providing the justice, is independent and guided by the rule of law, as well as two diametrically opposed concepts Режим доступу from supporters of the concept of active judicial law-making, due to the function of constitutional control, to its skeptics. The article deals with the nature of the judicial appeal to the Supreme Court after the act of direct applying the provisions of the Constitution. Some issues of realization of a person's right to a constitutional complaint are considered as one of the

grounds for the courts to review the constitutionality of the laws of Ukraine, as well as the differentiation of constitutional jurisdiction from the jurisdiction of courts of the judicial system, specializing in administrative disputes.

Key words: Constitution of Ukraine, supremacy of the Constitution, Rule of Law, courts of justice system, Constitutional Court of Ukraine, judicial reform in Ukraine, constitutional complaint, judicial constitutional review, differentiation of courts jurisdictions.

Принцип верховенства Конституції разом із принципом верховенства права є двома взаємодовнюваними принципами побудови та функціонування правової системи України. Питання про особливості застосування цих принципів у судовій діяльності (разом з ідеями про судову правотворчість) продовжують породжувати гострі дискусії у фаховому середовищі. Поширеними стають дві діаметрально протилежні концепції. Представники першої є прихильниками відстоювання ідеї про судову нормотворчість. Згідно з нею, судова правотворчість має стати найефективнішим засобом для того, щоб, по-перше, заповнювати прогалини в законодавстві; по-друге, покласти край знеціненню підзаконних актів; по-третє, усунути суперечності в чинному законодавстві.

Серцевиною концепції прибічників діаметрально протилежних поглядів із цього питання є ідеї, закладені в проекті закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення верховенства права у захисті основних прав і свобод людини і громадянина» № 10061, що був зареєстрований у Верховній Раді України 15.02.2019 р. [1]. Зазначеним законопроектом пропонуються зміни до процесуальних кодексів, які передбачають заборону судам самостійно звертатися до норм Конституції як норм прямої дії, якщо виявиться, що нормативний акт, який підлягає застосуванню, суперечить Основному Закону.

Дискурс із цих питань зумовлений тими суспільними та державними процесами, які відбувалися в Україні від часу, коли принцип верховенства права вперше набув статусу конституційного принципу українського права, завдяки його закріпленню в Конституційному Договорі 1995 року, ст. 1 якого визначила, що «в Україні діє принцип верховенства права», до сьогодні [2]. Актуалізація проблематики форм участі судів системи судоустрою України та Конституційного Суду України у забезпеченні принципу верховенства Конституції зумовлена низкою об'єктивних факторів, серед яких визначальними є ті, що породжені фактом упровадження судової реформи в Україні у 2016–2017 рр., а саме:

- набрання чинності 03.08.2017 р. Законом України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. № 2136-VIII та введення до правового поля України інституту конституційної скарги;

- набрання чинності 30.09.2016 р. Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. № 1401-VIII та Законом України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VII;

- як наслідок, нова редакція ст. 129 Конституції України, відповідно до ч. 1 якої суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та **керується верховенством права** (вид. авт.) [3–5].

Окремі аспекти діяльності судів системи судоустрою (до означеної судової реформи – судів загальної юрисдикції) як суб'єктів правової охорони Конституції України досліджували у своїх працях С. Головатий, В. Карабань, М. Козюбра, О. Константий, В. Кривенко, Л. Летнянчин, М. Мельник, М. Оніщук, С. Різник, В. Ротань, М. Савчин, І. Самсін, А. Ярема та інші [6].

Отже, зважаючи на викладене, метою статті є з'ясування практичних проблем, що можуть виникнути в процесі забезпечення судами системи судоустрою та Конституційним

Судом України принципу верховенства Конституції України в умовах, породжених черговим етапом правового реформування України.

Виклад основного матеріалу. Важливою рисою Конституції, яка одержала закріплення у ч. 3 ст. 8 Конституції України, є положення про те, що норми Основного Закону є нормами прямої дії [7].

У спеціальній науковій літературі принцип верховенства Конституції прийнято розглядати у вузькому та широкому значенні. У вузькому розумінні принцип верховенства Конституції є визнанням найвищої юридичної сили конституції та її норм у системі законодавства [8]. Відповідне значення цього принципу вносить ч. 2 ст. 8 Конституції України, де закріплено принцип ієрархії юридичних норм. Зміст останнього полягає у тому, що Конституція України наділена найвищою юридичною силою, тобто вона стоїть над: а) звичайними законами; б) іншими нормативно-правовими актами – підзаконними, що їх ухвалюють чи видають Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, міністри та різні центральні органи виконавчої влади; в) актами органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій (до цього переліку мали б увійти також акти, ухвалені представницьким органом і урядом Автономної Республіки Крим, але зараз Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 р. № 1207-VII територія Автономної Республіки Крим визнається тимчасово окупованою, на якій встановлено особливий правовий режим) [9].

За своєю юридичною силою Конституція України стоїть вище і стосовно міжнародних договорів України, адже лише ратифіковані Верховною Радою України міжнародні договори є частиною національного законодавства України. Найвища юридична сила Конституції у цьому разі забезпечується її особливою вимогою, за якою укладення міжнародних договорів, що суперечать Конституції, є можливим лише тоді, коли Конституцію буде відповідно змінено (ч. 2 ст. 9 Конституції України).

У широкому розумінні принцип верховенства Конституції має доктринальне значення. Його слід розглядати як цілісний конституційний принцип організації й функціонування правової держави, в основу якого покладено загальну ідею підпорядкування держави Конституції і праву загалом [8].

Сутнісний зміст категорії «верховенство Конституції» віддзеркалюється у принципі верховенства права, який є «живою і динамічною концепцією». Так, на інститути судової влади покладається завдання забезпечити узгоджений характер усієї юридичної системи в умовах співіснування суперечливих норм. Як слушно зауважують автори одного з провідних науково-практичних коментарів Конституції України, саме цим досягається ефективність верховенства права, себто його дієвість [10, с. 61].

В умовах правового реформування важливо скеровувати принцип верховенства права на забезпечення узгодженого характеру всієї юридичної системи, особливо в умовах, коли правопорядок наповнюють також норми, які не завжди узгоджуються поміж собою, тобто суперечать одна одній аж до їх невідповідності до норм Конституції. Одним із напрямів подолання таких ситуацій є широке застосування на практиці правила прямої дії норм Конституції.

Черговий етап правової реформи в Україні, який входить до предмета цієї статті, зумовлений: 1) ухваленням Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р., відповідно до якого Конституцію України доповнено ст. 151-1 щодо введення до правового поля України конституційної скарги; 2) ухваленням Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р.; 3) новелізацією у 2017 р. процесуальних кодексів України, зокрема в частині розши-

рення повноважень судів системи судоустрою стосовно застосування Конституції України під час здійснення правосуддя [4; 3; 11–13].

З ухваленням Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. № 2147-VIII в оновлених редакціях процесуальних кодексів деталізовано положення про дію норм Конституції України [14]. Так, відповідно до ст. 11 Господарського процесуального кодексу України, ст. 7 Кодексу адміністративного судочинства України, ст. 10 Цивільного процесуального кодексу України, якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії.

У такому разі суд після ухвалення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України [11–13].

Слушно ставити питання про природу судового звернення до Верховного Суду після фактично акту застосування прямої дії норм Конституції. Він є правом чи обов'язком суду? Чи зобов'язаний суд, який дійшов висновку про неконституційність закону, застосувавши замість нього норми Конституції як норми прямої дії, звернутися до Верховного Суду з тим, щоб останній вніс конституційне подання до Конституційного Суду України, чи це його право?

Погоджуємось із думкою вченого С. Різника, що відсутність у судів загальної юрисдикції права визнавати правові акти неконституційними не позбавляє їх обов'язку застосовувати лише ті правові акти, які не суперечать Основному Закону, навіть якщо на момент розгляду справи вони залишаються формально чинними [15, с. 163].

Відмова від застосування у конкретній справі закону, неконституційного з точки зору суду, без звернення Верховним Судом до Конституційного Суду суперечить щонайменше двом важливим засадам побудови єдиної правової системи держави: 1) закони мають застосовуватись однаково на всій території держави; 2) різне тлумачення різними судами одних і тих же норм Конституції ставить під сумнів верховенство Основного Закону.

Однією з підстав здійснення судами системи судоустрою перевірки конституційності законів України є реалізація особою права на конституційну скаргу. У фаховому середовищі така перевірка отримала назву проміжної форми конституційного контролю [15, с. 163].

Згідно з ч. 3 ст. 89 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р., **«якщо Суд, розглядаючи справу за конституційною скаргою, визнав закон України (його положення) таким, що відповідає Конституції України, але одночасно виявив, що суд застосував закон України (його положення), витлумачивши його у спосіб, що не відповідає Конституції України, то Конституційний Суд вказує на це у резолютивній частині рішення»** [3].

Відповідно до ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р., особа, яка звертається до Суду з конституційною скаргою, зокрема зазначає положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України, а також те, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на її думку, зазнало порушення внаслідок застосування закону.

Отже, можливі наслідки розгляду Конституційним Судом конституційної скарги: 1) визнання закону (або його окремих положень), який був застосований в остаточному

судовому рішенні, таким, що відповідає Конституції України (конституційним); 2) визнання закону (або його окремих положень), який був застосований в остаточному судовому рішенні, таким, що відповідає Конституції України (конституційним) з одночасним виявленням, що суд застосував закон України (його положення), витлумачивши його у спосіб, що не відповідає Конституції України; 3) визнання невідповідності цього закону (або його окремих положень) Конституції України (неконституційності).

У першому разі остаточне судове рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу залишається незмінним.

У другому – вирішальне значення буде мати тлумачення Конституційного Суду України у резолютивній частині його рішення.

У третьому – за наслідками виявлення Конституційним Судом України неконституційних положень закону України, що були застосовані в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу, логічно ставити питання про те, чи є факт установлення неконституційності підставою для перегляду остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу. Факт визнання правового акта (його окремих положень) таким, що не відповідає Конституції (неконституційним), підтверджений рішенням Конституційного Суду України у встановленому Конституцією порядку, має наслідком втрату чинності правового акта повністю чи частково.

З ухваленням Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. № 2147-VIII в оновлених редакціях процесуальних кодексів був деталізований перелік обставин, які є підставами для перегляду судових рішень [14]. Так, відповідно до п. 1 ч. 3 ст. 320 Господарського процесуального кодексу України, п. 1 ч. 5 ст. 361 Кодексу адміністративного судочинства України, п. 1 ч. 3 ст. 423 Цивільного процесуального кодексу України, однією з таких обставин є встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи окремого положення, застосованого (не застосованого) судом під час вирішення справи, якщо рішення суду ще не виконане [11–13].

Оскільки після набрання чинності вищезазначеними змінами до актів процесуального законодавства актуалізувалися практичні питання щодо ініціативи судами системи судоустрою конституційного контролю та порядку звернення до Верховного Суду, у науковій спільноті та середовищі юристів-практиків з'явилися скептичні прогнози щодо впровадження цих змін аж до можливого скасування. Свідченням цього факту є зареєстрований у Верховній Раді України 15.02.2019 р. проект закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення верховенства права у захисті основних прав і свобод людини і громадянина» № 10061. Ним пропонуються зміни до процесуальних кодексів, які передбачають заборону судам самостійно звертатися до норм Конституції як норм прямої дії, якщо виявиться, що нормативний акт, який підлягає застосуванню, суперечить Основному Закону [1].

Ще одним ключовим питанням реалізації судами системи судоустрою функції конституційного контролю є відмежування конституційної юрисдикції від юрисдикції судів системи судоустрою, що спеціалізуються на адміністративних спорах.

Незважаючи на те, що правила визначення юрисдикції адміністративних судів визначені ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України, важливо уникати ситуацій у діяльності адміністративних судів, які мали місце до 15.12.2017 р., коли розпочав роботу новостворений Верховний Суд, коли суд, визнавши неналежність

певної справи до адміністративної юрисдикції, замість того, щоб закрити провадження, ухвалював рішення по суті справи (про відмову в задоволенні позову) [16].

Сьогодні Верховний Суд у складі колегії суддів касаційного адміністративного суду почав формулювати правові позиції у справах щодо оскарження нормативно-правового акта чи його окремих положень. Свідченням цього є Постанови Касаційного Адміністративного Суду в складі Верховного Суду (далі – КАС ВС) в адміністративній справі № 826/9735/16 «Про підстави для закриття провадження у справі щодо оскарження нормативно-правового акта чи його окремих положень» від 10.01.2019 р. та в адміністративній справі № 623/631/17 «Про відсутність предмета спору в разі оскарження рішення виконавчого комітету міської ради про затвердження акта визначення збитків, завданих територіальній громаді міста в особі міської ради внаслідок порушення вимог земельного законодавства» від 24.01.2019 р. [17]. Згідно з цими позиціями:

- за правилами ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України в редакції Закону України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють те, чи ухвалені (вчинені) вони на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України;

- відтворено правовий підхід щодо втрати чинності нормативно-правового акта, який був закріплений у Кодексі адміністративного судочинства України в редакції, яка була чинною до 15 грудня 2017 р., а саме: нормативно-правові акти можуть бути оскаржені до адміністративного суду протягом усього строку чинності;

- порушення правил юрисдикції адміністративних судів, визначених ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України, є обов'язковою підставою для скасування рішення із закриттям провадження (незалежно від доводів касаційної скарги);

- поняття «спір, який не підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства» слід тлумачити в більш широкому значенні, тобто як поняття, що стосується як тих спорів, які не підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства, так і тих, які взагалі не підлягають судовому розгляду.

Питання розмежування конституційної та адміністративної юрисдикції лежать у площині розмежування понять конституційності та законності.

Отже, новелізація галузевого процесуального законодавства за наслідками проведення чергового етапу судової реформи в Україні винесла на порядок денний питання розмежування юрисдикцій судів та практичного впровадження ініціативи судами системи судоустрою конституційного контролю та порядку звернення до Верховного Суду.

Перспективами подальшого розвитку залишаються питання конфліктності юрисдикцій, напрацювання критеріїв розмежування конституційної та інших видів юрисдикцій, підстав, алгоритму дій суду і наслідків ініціювання та реалізації судами системи судоустрою конституційного контролю, а також звернення Верховного Суду до Конституційного Суду України, ризиків виходу Верховного Суду за межі своїх повноважень під час розгляду на Пленумі питання щодо неконституційності норми після ухваленого рішення суду в справі.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення верховенства права у захисті основних прав і свобод людини і громадянина: проект закону України № 10061 (внесений народним депутатом України А.В. Помазановим). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65521 (дата звернення: 03.03.2019).

2. Конституційний Договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 08.06.1995 р. № 1к/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1к/95-вр> (дата звернення: 14.03.2019).
3. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII, зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (дата звернення: 04.03.2019).
4. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 р., № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19> (дата звернення 14.03.2019).
5. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення 14.03.2019).
6. Дод. див.: Головатий С.П. Верховенство права: монографія. У 3-х кн. Київ: Фе-нікс, 2006; Козюбра М.І. Верховенство права і Україна. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 30-63; Константий О.В. Суд загальної юрисдикції як суб'єкт правової охорони Конституції України. *Вісник Верховного Суду України*. 2011. № 7 (131). С. 38-41; Летнянчин Л.І. Пряма дія норм Конституції України: від принципу – до практичного застосування. *Вісник Національної Академії правових наук України*. 2017. № 4 (91). С. 84-92; Мельник М., Різник С. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 149-159; Новітнє вчення про тлумачення правових актів: навч. посіб. з курсу тлумачення правових актів для суддів, що проходять підвищення кваліфікації, і кандидатів на посади суддів, що проходять спеціальну підготовку / В.Г. Ротань, І.Л. Самсін, А.Г. Ярема та ін.; відп. ред., кер. авт. кол. В.Г. Ротань. Харків: Право, 2013. 752 с.; Оніщук М.В. Верховенство Конституції як засадничий принцип правової держави. *Віче*. 2010. № 18. URL: <http://www.viche.info/journal/2190/> (дата звернення: 25.02.2019); Різник С. Перевірка судами загальної юрисдикції конституційності законів України як проміжна форма конституційного контролю (у контексті права особи на конституційну скаргу). *Право України*. 2018. № 12. С. 163-177; Савчин М. Конституціоналізм і природа конституції. *Ліра*, 2009. 372 с.
7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР, зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 23.03.2019).
8. Оніщук М.В. Верховенство Конституції як засадничий принцип правової держави. *Віче*. 2010. № 18. URL: <http://www.viche.info/journal/2190/> (дата звернення: 25.02.2019).
9. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#n81> (дата звернення 25.03.2019).
10. Конституція України: наук.-практ. комент. / редкол.: В.Я. Тацій (голова) та ін. 2-е вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2012. 1128 с.
11. Господарський процесуальний кодекс України: в редакції Закону України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення: 15.03.2019).
12. Кодекс адміністративного судочинства України: в редакції Закону України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 15.03.2019).
13. Цивільний процесуальний кодекс України: в редакції Закону України від 03.10.2017 р., № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 15.03.2019).

14. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017, № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#n6636>. (дата звернення: 25.02.2019).

15. Різник С. Перевірка судами загальної юрисдикції конституційності законів України як проміжна форма конституційного контролю (у контексті права особи на конституційну скаргу). *Право України*. 2018. № 12. С. 163–177.

16. Постанова ВАСУ від 11.01.2011 р. № П-350/10. URL: www.reyestr.court.gov.ua. (дата звернення: 21.03.2019)/

17. Витяг із постанови КАС ВС від 10 січня 2019 р. в адміністративній справі № 826/9735/16. *Судова практика Верховного Суду. Правові позиції та висновки в адміністративних справах: науково-практичний юридичний журнал*. 2019. № 1. С. 81–90; Витяг із постанови КАС ВС від 24 січня 2019 р. в адміністративній справі № 623/631/17 // *Судова практика Верховного Суду. Правові позиції та висновки в адміністративних справах: науково-практичний юридичний журнал*. 2019. № 1. С. 91–96.